

Латошинський Ю.Ю.

магістрант

*Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Брензович К.С.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

*Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Latoshynskiy Yurii

Master Student

State University "Uzhhorod National University"

Brenzovych Kateryna

Candidate of Economic Sciences,

Senior Lecturer at the Department of International Economic Relations

State University "Uzhhorod National University"

ГЛОБАЛЬНА КОНКУРЕНЦІЯ НА РИНКУ ОЗБРОЄНЬ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасних тенденцій глобальної конкуренції на ринку озброєнь, зокрема в умовах глобалізації, технологічного прогресу та геополітичних змін. В умовах посилення регіональних конфліктів та розвитку нових військових технологій, ринок озброєнь стає все більш конкурентним, що потребує детального вивчення участі різних країн, зокрема України, у світовій торгівлі зброєю. Автори статті акцентують увагу на проблемах, з якими стикаються країни, включаючи технологічну відсталість, обмежений доступ до міжнародних ринків та необхідність модернізації армії, що вимагає комплексного підходу до оцінки участі України на цьому ринку. Аналізуються ключові фактори конкурентоспроможності в оборонно-промисловому комплексі, серед яких економічні, військово-політичні, технологічні, інфраструктурні та управлінські. Особливу увагу приділено ролі міжнародних організацій та аналітичних центрів, таких як SIPRI та Global Firepower, які оцінюють військову потужність країн та тенденції на світовому ринку зброї. Дослідження також розглядає основні фактори, які визначають конкурентоспроможність на світовому ринку озброєнь, зокрема економічні, військово-політичні, технологічно-інноваційні, інфраструктурно-ресурсні та управлінські. Особлива увага приділяється впливу глобальних економічних і політичних факторів на конкурентну боротьбу між країнами, що виробляють і постачають озброєння. Зокрема, важливим аспектом є розвиток високих технологій і інновацій у виробництві військової техніки, а також ефективне управління підприємствами в оборонно-промисловому комплексі. Важливим елементом є оцінка потужностей і позицій України на світовому ринку зброї, зокрема в контексті її участі в геополітичних процесах і міжнародних угодах. Враховуючи зростання військово-економічних витрат і стратегічне значення оборонної промисловості, вітчизняний ВПК має значний потенціал для посилення своїх конкурентних позицій завдяки модернізації, технологічним інноваціям і поглибленню інтеграції з міжнародними ринками озброєнь.

Ключові слова: світовий ринок озброєнь, воєнно-промисловий комплекс, конкурентоспроможність, імпортозаміщення, міжнародна торгівля зброєю, інноваційний розвиток, експортний потенціал, оборонна співпраця.

Вступ та постановка проблеми. Глобалізація, технологічний прогрес і геополітичні зміни суттєво впливають на розвиток світового ринку озброєнь. Цей сектор стає дедалі більш конкурентним, що обумовлюється зростанням інвестицій у воєнно-промислові комплекси, посиленням регіональних конфліктів та змінами у військових доктринах провідних держав. На цьому фоні актуальність дослідження тенденцій глобальної конкуренції на ринку озброєнь набуває нового значення, адже він не лише впливає на безпеку та політичний баланс сил, але й створює значні економічні можливості для держав. Сучасні виклики, серед яких технологічна

відсталість у деяких сегментах, обмежений доступ до міжнародних ринків і необхідність модернізації армії, вимагають комплексного підходу до оцінки стану та перспектив участі України у світовій торгівлі зброєю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальна конкуренція на ринку озброєнь є одним із найбільш актуальних напрямків дослідження глобальної економіки через стратегічне значення даного сектору, його значний економічний вплив та зв'язок із питаннями безпеки. У наукових працях та аналітичних звітах багато уваги приділяється динаміці глобального ринку, технологічним тенденціям,

особливостям конкурентного протистояння та участі окремих країн у цьому секторі.

Дослідженням конкурентних аспектів світової торгівлі зброєю присвячені праці провідних економістів і військових аналітиків, які аналізують інновації у військово-промисловому комплексі, зміну географії торгівлі та роль транснаціональних корпорацій. Н. Аванесова, Т. Колодяжна та Г. Семенова у своїй статті висвітлюють стратегічні платформи економічного розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу України, акцентуючи увагу на важливості інноваційного підходу до модернізації та адаптації до нових викликів [1]. Дослідження К. Книжника та В. Голюка акцентують увагу на ключових факторах конкурентоспроможності українського оборонно-промислового комплексу, серед яких виділяються впровадження сучасних технологій, розвиток експортного потенціалу та інтеграція до глобальних ринків [2]. На європейському рівні аналітичні публікації Кармен-Крістіни Цирліг висвітлюють правове регулювання експорту зброї в межах ЄС, зосереджуючись на впливі міжнародних санкцій та політичних рішень на військові трансакції [5].

Крім того, у звітах такої організації, як Global Firepower [6], представлено статистичний аналіз і тренди у високотехнологічному виробництві зброї, що є базою для оцінки потенціалу національних оборонно-промислових комплексів. Разом з тим, існує потреба у доповненні даного напрямку дослідження із врахуванням крайніх подій у світі, зокрема загострення геополітичних протистоянь та зростаючої ролі оборонної галузі у витратах провідних економік світу. Що стосується аналізу ролі України на глобальному ринку озброєнь, то подальші дослідження мають зосередитися на вивченні напрямів адаптації українського ВПК до стандартів НАТО, впливі інновацій, імпортозаміщенні та відповідності міжнародним нормам національного виробництва зброї.

Метою статті є аналіз сучасного стану світового ринку озброєнь, оцінка тенденцій конкурентного протистояння та окреслення місця України як активного учасника цього ринку.

Результати дослідження. У 2020–2024 роках спостерігалось зростання попиту на високотехнологічні системи, такі як безпілотні літальні апарати, системи кібербезпеки та засоби протиракетної оборони. Повністю поділяємо думку дослідників Н. Аванесової, Т. Колодяжної та Г. Семенової, які стверджують, що «оборонно-промисловий комплекс є джерелом передових наукових, технічних і технологічних досягнень та розробок, що дозволяють створювати не лише техніку високого рівня складності, але й наукомістку продукцію для цивільного використання» [1, с. 9].

Особливої уваги заслуговує класифікація факторів, які впливають на формування конкурентоспроможності в оборонно-промисловій сфері, запропонована К. Книжником та В. Голюком. Дослідники детально проаналізували особливості ринку озброєнь та виділили п'ять основних груп факторів:

1. Економічні фактори: обсяг державного фінансування ОПК; фінансова стабільність підприємств

ОПК; інвестиційна активність у сфері ОПК; митно-тарифне регулювання в оборонно-промисловому комплексі.

2. Військово-політичні фактори: міжнародні угоди та домовленості; участь країн у військово-політичних блоках; військово-стратегічні цілі держав; рівень розвитку Збройних Сил; участь у військових конфліктах.

3. Технологічно-інноваційні фактори: наявність сучасних технологій виробництва; рівень науково-технічного прогресу; витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; унікальність тактико-технічних характеристик продукції.

4. Інфраструктурно-ресурсні фактори: якість і доступність супутніх послуг (страхових, транспортних, супровідних), що стосуються купівлі та продажу продукції ОПК; доступ до дешевих та якісних матеріальних, енергетичних, фінансових та інших ресурсів.

5. Управлінські фактори: система управління ОПК на державному рівні; управління ОПК на підприємницькому рівні; кваліфікація персоналу [2].

На даний час ОЕСР вважає високими технологіями такі продукти та сфери діяльності:

- аерокосмічну та фармацевтичну галузі;
- розробка комп'ютерної, офісної техніки та програмного забезпечення;
- надання консалтингових консультацій з питань цифрової трансформації бізнесу та підтримки інформаційно-комунікаційної інфраструктури;
- виготовлення електроніки та телекомунікаційного матеріалу;
- виготовлення медичної, високоточної та оптичної техніки [3].

Головні ролі на ринку сучасних технологій відіграють держави Європи, Азії та Північної Америки. Потужну конкурентоспроможність Південної Кореї можна пов'язувати із інноваційною комерціалізацією, адже її частка виготовлення та експорту зброї на світовому ринку продукції налічує близько 27%, а країн Європейського Союзу – лише 21% [9].

Сучасні фактори розвитку світового ринку зброї (2022–2024 роки) відображають зміни, пов'язані з глобальними політичними та економічними процесами, технічними інноваціями, а також зростанням геополітичної напруги. Декілька ключових факторів, що впливають на ринок зброї в цей період, включають геополітичні конфлікти та їх наслідки, технічні інновації та нові військові технології, економічні чинники, перегляд міжнародних угод та санкцій, зміна стратегічних альянсів і геополітичних блоків [4].

Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру (СППІ) зазначає, що загальна вартість світової торгівлі зброєю кожного року з 2029 зростає. Кожного року СППІ проводить оцінювання продажів озброєння 100 найбільших підприємств, які займаються виготовленням зброї та надають військові послуги (топ-100 SIPRI). До 25 ключових світових компаній, які виробляють та продають зброю, і постійно збільшують обсяг продажів продукції, належать 12 американських компаній, 8 європейських, 4 китайських та 1 належить ОАЕ, причому

5 останніх локалізуються у США. Найбільшими постачальниками зброї у 2020-2024 рр. були США, Росія, Франція, Німеччина і Китай (76% від загальної кількості експорту основного озброєння [7]. Щоб бути конкурентоспроможними у постачанні зброї, компаніям слід відповідати таким критеріям:

- дотримання міжнародних зобов'язань та зобов'язань країн-членів ЄС, зокрема санкцій, включаючи ембарго на поставки зброї;
- повага до прав людини та міжнародного гуманітарного права;
- стан внутрішньої ситуації в країні-отримувачі;
- ризики для регіонального миру, безпеки та стабільності;
- національна безпека держав-членів, а також їхніх союзників;
- поведінка країни-імпортера на міжнародній арені;
- ймовірність передачі товарів невказаному кінцевому споживачу;
- сумісність експорту зброї з принципами сталого розвитку [5].

Існує рейтинг, який оцінює військову потужність та міць оборонно-промислових комплексів країн світу. З 2006 року Global Firepower (GFP) надає унікальний аналітичний огляд даних про 145 сучасних військових держав. За результатами рейтингу GFP, найбільш потужною країною за військовою міццю є США з індексом 0,0711. На другому місці знаходиться Росія (0,0713), за нею йдуть Китай (0,0721), Індія (0,1024) та Великобританія (0,1434). Україна також займає провідне місце в цьому списку, займаючи 15-ту позицію з індексом 0,2515 (табл. 1).

Участь України на ринку зброї визначається активним співробітництвом нашої країни з НАТО в рамках Ради Євро-Атлантичного партнерства та Програми НАТО «Партнерство заради миру» [8]. Україна має значний потенціал для інтеграції у глобальний ринок озброєнь, що підтверджується її технологічними досягненнями, досвідом у створенні військової техніки, а також стрімким розвитком військово-промислового комплексу під час війни.

Попри зусилля міжнародних організацій, таких як ООН, щодо контролю над розповсюдженням озброєнь, глобальна конкуренція сприяє виникненню нових схем і маршрутів постачання зброї. Саме тому глобальний ринок озброєнь у майбутньому, ймовірно, зазнає подальшої трансформації під впливом наступних факторів:

- поява нових технологій, таких як квантові обчислення та енергетична зброя, значно змінить баланс сил на ринку;
- зростатиме попит на технології, які враховують екологічні аспекти, такі як зменшення викидів і використання відновлюваних джерел енергії у військовій техніці;
- геополітична напруженість, зміна клімату та економічна нестабільність будуть визначати динаміку попиту та пропозиції;
- укрупнення виробників через міжнародні альянси та об'єднання може стати ключовою

Таблиця 1

**Світовий рейтинг військової потужності
Global Firepower, 2023**

Місце у рейтингу	Країна	Значення індексу військової потужності
1	США	0,0711
2	Росія	0,0713
3	Китай	0,0721
4	Індія	0,1024
5	Великобританія	0,1434
6	Південна Корея	0,1504
7	Пакистан	0,1693
8	Японія	0,1710
9	Франція	0,1847
10	Італія	0,1972
11	Туреччина	0,2015
12	Бразилія	0,2150
13	Індонезія	0,2220
14	Єгипет	0,2223
15	Україна	0,2515
16	Австралія	0,2566
17	Іран	0,2711
18	Ізраїль	0,2756
19	В'єтнам	0,2854
20	Польща	0,3405

Джерело: розроблено автором на основі [6]

стратегією для виживання у високо конкурентному середовищі.

У цілому, глобальна конкуренція на ринку озброєнь залишатиметься важливим чинником, який впливає на міжнародні відносини, економіку та безпеку, а її розвиток залежатиме від здатності держав та компаній адаптуватися до швидкоплинних умов.

Висновки. Світовий ринок озброєнь демонструє стабільне зростання, обумовлене технологічним прогресом, регіональними конфліктами та посиленням військових доктрин провідних країн. Лідерами залишаються США, Китай, Росія, Франція та Німеччина, які забезпечують основну частку експорту озброєнь.

Дослідили, що Україна має значний потенціал завдяки своєму військово-промислому комплексу, однак стикається з викликами, такими як необхідність модернізації, адаптації до стандартів НАТО та розвиток експортного потенціалу. Ключовими завданнями України є:

- модернізація виробничих потужностей для відповідності світовим стандартам;
- зменшення залежності від імпорту компонентів;
- розвиток інноваційних технологій.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна констатувати, що розвиток конкурентоспроможного військово-промислового комплексу України можливий лише за умови комплексного підходу, що включає технологічний розвиток, адаптацію до міжнародних стандартів і активну інтеграцію в світову систему військової співпраці.

Список використаних джерел:

1. Аванесова Н., Колодяжна Т., Семенова Г. Стратегічна платформа економічного розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Випуск 20. Частина 1. 2018. С. 6–9.
2. Книжник К., Голюк В. Ключові фактори забезпечення конкурентоспроможності оборонно-промислового комплексу України. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2021. №15. С. 21–28.
3. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку. URL: <https://www.oecd.org/> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Щорічник СІПРІ 2022. озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру: переклад з англійської. *Українське видання*. Київ, 2022. URL: https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2021_ukr.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
5. Carmen-Cristina Cîrlig. EU Rules On Control Of Arms Exports. *European Parliamentary Research Service – EPRS*. URL: <https://epthinktank.eu/2015/12/14/eu-rules-on-control-of-arms-exports/> (дата звернення: 08.11.2024).
6. Global Firepower 2023. URL: <https://www.globalfirepower.com/> (дата звернення: 12.11.2024).
7. Marksteiner A. Trends in arms production 2019. *International arms transfers and developments in arms production*. URL: <https://www.sipri.org/yearbook/2021/09>. (дата звернення: 08.11.2024).
8. Owen Greene. Examining international responses to illicit arms trafficking. *Crime, Law and Social Change*. 2000. Vol. 33, No. 1-2. P. 151–190.
9. What Determines Export Performances in High-tech Industries? *Digital Economy Lab, University of Warsaw*. 2015. URL: <http://www.delab.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2015/10/WP-What-Determines-High-tech-Exports.pdf> (дата звернення: 10.11.2024).

References:

1. Avanesova N., Kolodiazhna T., Semenova H. (2018) Stratehichna platforma ekonomichnoho rozvytku pidpriemstv oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy [Strategic platform for the economic development of Ukrainian defence industry enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy*, vol. 20, no.1, pp. 6–9.
2. Knyzhnyk K., Holiuk V. (2021) Kliuchovi faktory zabezpechennia konkurentospromozhnosti oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy [Key factors of ensuring the competitiveness of the defence industry of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia – Current issues of economics and management*, vol. 15, pp. 21–28.
3. Ofitsiinyi sait Orhanizatsii ekonomichnoho spivrobitnytstva i rozvytku [Official website of the Organisation for Economic Co-operation and Development]. Available at: <https://www.oecd.org/> (accessed November 15, 2024).
4. Shchorichnyk SIPRI 2022. (2022) Ozbroyennia, rozbroiennia ta mizhnarodna bezpeka [SIPRI Yearbook 2022. Arming, Disarmament and International Security]. *Stokholmskyi mizhnarodnyi instytut doslidzhennia myru: pereklad z anhliiskoi. Ukrainiske vydannia – Stockholm International Peace Research Institute: translation from English. Ukrainian edition*, Kyiv. Available at: https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2021_ukr.pdf (accessed October 18, 2024).
5. Carmen-Cristina Cîrlig. EU Rules On Control Of Arms Exports. *European Parliamentary Research Service – EPRS*. Available at: <https://epthinktank.eu/2015/12/14/eu-rules-on-control-of-arms-exports/> (accessed November 8, 2024).
6. Global Firepower 2023. Available at: <https://www.globalfirepower.com/> (accessed November 11, 2024).
7. Marksteiner A. Trends in arms production 2019. *International arms transfers and developments in arms production*. Available at: <https://www.sipri.org/yearbook/2021/09> (accessed November 8, 2024).
8. Owen Greene. (2000) Examining international responses to illicit arms trafficking. *Crime, Law and Social Change*, vol. 33, no. 1–2, pp. 151–190.
9. What Determines Export Performances in High-tech Industries? *Digital Economy Lab, University of Warsaw*. Available at: <http://www.delab.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2015/10/WP-What-Determines-High-tech-Exports.pdf> (accessed November 10, 2024).

GLOBAL COMPETITION IN THE ARMS MARKET: CURRENT STATE, TRENDS
AND PROSPECTS FOR UKRAINE

Summary. The article analyses current trends in global competition in the arms market, in particular in the context of globalisation, technological progress and geopolitical changes. In the context of intensifying regional conflicts and the development of new military technologies, the arms market is becoming increasingly competitive, which requires a detailed study of the participation of various countries, including Ukraine, in the global arms trade. The authors of the article focus on the problems faced by countries, including technological backwardness, limited access to international markets and the need to modernise the army, which requires a comprehensive approach to assessing Ukraine's participation in this market. The author analyses the key factors of competitiveness in the defence industry, including economic, military-political, technological, infrastructural and managerial ones. Particular attention is paid to the role of international organisations and think tanks, such as SIPRI and Global Firepower, which assess the military power of countries and trends in the global arms market. The study also examines the main factors that determine competitiveness in the global arms market, including economic, military-political, technological and innovation, infrastructure and resource, and governance. Particular attention is paid to the impact of global

economic and political factors on the competition between countries that produce and supply arms. In particular, an important aspect is the development of high technologies and innovations in the production of military equipment, as well as effective management of enterprises in the defence industry. An important element is the assessment of Ukraine's capabilities and position in the global arms market, in particular in the context of its participation in geo-political processes and international agreements. Given the growth of military and economic expenditures and the strategic importance of the defence industry, the domestic defence industry has significant potential to strengthen its competitive position through modernisation, technological innovation and deeper integration with international arms markets.

Keywords: global arms market, military-industrial complex, competitiveness, import substitution, international arms trade, innovative development, export potential, defence cooperation.